

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І. І. МЕЧНИКОВА

На правах рукопису

Валентина

ВОЛИНЕЦЬ Людмила Семенівна

ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД
СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

Спеціальність 23.00.02. - політичні інститути та процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

ОДЕСА 1996

AB 36.555

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі історичних наук Одеського державного університету імені І.І.Мечникова.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00744030 (1)

Науковий керівник: кандидат філософських наук, професор АНУФРІЄВ Лев Олександрович

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор СОКОЛОВ Вячеслав Миколайович

кандидат політичних наук ФІЛЕНКО Алла Олексіївна

Провідна організація: Донецький державний університет

Захист відбудеться 29 січня 1997 року о 12 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради К 05.01.09 в Одеському державному університеті ім. І.І.Мечникова за адресою: 270058м.Одеса, Французький бульвар 24\26

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Одеського державного університету ім. І.І.Мечникова за адресою: 270021 Одеса-21, вул.Преображенська, 24.

Автореферат розісланий "25" листопада 1996р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
канд. історичних наук

П. Валігурський

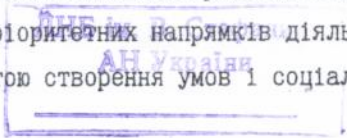
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність дослідження полягає в тому, що однією з важливих складових політичної та економічної розбудови української державності є її демографічний розвиток. Саме він визначає кількісні та якісні параметри населення, його здатність до забезпечення нормального функціонування суспільства, закладення основ подальшого руху по висхідній. За реальних умов демографічного розвитку України, дисертант вважає за доцільне дослідити діяльність державних інститутів та партій щодо вирішення демографічних проблем у країні в умовах загальнокризової ситуації, впливовість та результативність цієї діяльності на основну відтворюючу спільноту - сім'ю, а також спробувати розробити практичні рекомендації щодо поліпшення існуючої демографічної ситуації, яка характеризується як кризова.

Актуальність даної теми полягає також у тому, що у минулому не враховувалося, що демографічна політика у конкретному регіоні України має формуватися і здійснюватися з урахуванням історії краю, ментальності, культури, традицій даного населення, нації загалом.

Отож сьогодні, на переломному етапі формування української держави, державна демографічна політика, очевидно, повинна формуватися у контексті реальних потреб часу, проблем суспільства.

Світовий досвід формування та реалізації державної демографічної політики дозволяє зробити висновок, що у правовому, демократичному суспільстві демографічна політика є одним із специфічних і пріоритетних напрямків діяльності держави, її органів з метою створення умов і соціальних гаран-

тій для демографічного розвитку соціуму.

Демографічну політику слід розглядати на міждисциплінарному рівні, як складне і досить своєрідне соціальне явище, що адекватне конкретному історичному періодові та зумовлене його особливостями, а саме характером політичної системи суспільства, соціально-економічними і політичними процесами, які відбуваються в ньому, рівнем розвитку багатьох суспільних інститутів. У даному випадку дослідження зорієнтоване на політологічний аспект явища, тобто демографічна політика цікавить автора як поняття політологічного характеру і особливостей.

Крім того, державну демографічну політику дисертант має намір розглядати не взагалі, а з урахуванням того, що її суб'єктами є: держава, її органи, котрі практично реалізують таку політику, політичні партії, громадські організації й об'єднання, інші соціальні інститути, окремі громадяни, і, обов'язково, молоді сім'ї.

Предметом дисертаційного дослідження виступає процес формування та становлення демографічної політики України в період становлення державності, тобто політика держави та суспільства, яка направлена на вирішення демографічних проблем в Україні.

Певною мірою ця політика характеризується, як своєрідна перехідна, оскільки в Україні формується новий тип держави, основні складові якої законодавчо були визначені у червні 1996 року прийняттям Конституції України. Визначення засад регулювання демографічних процесів, за Конституцією, є компетенцією Верховної Ради України і визначається виключно законами України.

Нова державна демографічна політика формується не лише з урахуванням відповідного власного історичного досвіду існування нашої державності, але і досвіду інших країн, перш за все, слов'янських країн СНД, оскільки демографічна ситуація в них дуже схожа. Маємо брати до уваги як позитивні, так і негативні аспекти такого досвіду, конкретно-історичні умови нашого буття.

Демографічна політика в цілому і державна, зокрема, завжди й майже повністю зорієнтована на майбутнє, тісно пов'язана з динамікою конкретних суспільних змін. У цьому її принципова відмінність від будь-якої іншої політики, її особливість, характер, мета тощо.

Саме тому автор спробує обґрунтувати тезу, що державна демографічна політика повинна бути пріоритетною, тобто держава зобов'язана, дбати про відтворення та генезу народу, нації, власного соціуму.

Об'єкт дослідження - сім'я як соціально організоване об'єднання людей. Щодо визначення історичної реальності "сім'я" - це історично-конкретна система взаємних стосунків між подружжям і між батьками та дітьми; мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними та кровними зв'язками, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю. Соціальна необхідність сім'ї зумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення, соціуму.

Сім'я відіграє важливу роль у суспільному розвитку, оскільки вона є необхідним компонентом соціальної структури суспільства і виконує багаточисельні соціальні функції. Суспільні порядки, як вірно, на думку автора, підкреслював Ф.Енгельс, - за яких живуть люди певної історичної епохи і

певної країни, зумовлюються ступенем розвитку, з одного боку - праці, з другого - сім'ї.

Метою дослідження є:

-розглянути демографічну політику як необхідну умову розвитку суспільства з урахуванням реалій державотворення;

-проаналізувати сучасну демографічну ситуацію та її динаміку після здобуття Україною незалежності;

-дослідити діяльність політичних партій та громадських організацій, як суб'єктів демографічної політики України;

-визначити особливості функціонування молодих сімей, як об'єкту демографічної політики;

-аналізуючи досвід вирішення демографічних проблем, запропонувати певні практичні рекомендації щодо поліпшення процесу формування демографічної політики, яка відповідала б сучасній демографічній ситуації.

Історіографічна та джерельна база дослідження характеризується прагненням дисертанта врахувати зусилля попередників, дослідників, котрі присвятили свої роботи демографічній політиці, як сфері діяльності держави, що спрямована на регулювання структури, динаміки народонаселення, так і різноплановим проблемам розвитку сім'ї.

У кінці 80-х та на початку 90-х років глибокі зміни, що відбулися в країні, торкнулися і наукового осмислення демографічних процесів. Українські вчені у роботах, що присвячені демографічним проблемам, відійшли від суто статистичного викладу (фактографії) демографічної ситуації і вдалися до глибокого наукового осмислення сучасної вітчизняної та світової демореальності. Ці теми знайшли глибоке висвітлення у працях українських демографів В.С.Стешенко, В.В. Нікітен-

ка, Л.В Чуйко, В.П. Піскунова та інших.

Останнім часом в Україні появилoся кілька видань, статей, які присвячені політологічному аспектові цієї теми. У них зроблено спробу об'єктивно та неупереджено розглянути діяльність української держави та політичних партій щодо вирішення деяких концептуальних проблем життєсутності політики, в тому числі і демографічної політики держави.

На особливу увагу заслуговує концепція життєсутнісних вимірів та її значення для полікотворення, що розроблена колективом вчених під керівництвом Ф.М.Рудича.

Велику групу складають наукові праці, в яких аналізуються загальні проблеми державотворення, становлення політичних систем, формування ідеологічних, соціальних, економічних засад нової України. Роботи відомих вітчизняних та зарубіжних істориків, філософів, політологів, юристів визначили методологічну базу дослідження.

Джерельну, фактологічну базу даного дослідження становлять: документи і матеріали державних органів (закони, підзаконні, нормативні акти, постанови, рішення тощо), програмні документи та статuti партій та інших громадських організацій, рухів, об'єднань, праці вітчизняних та закордонних вчених.

Автором використано велику кількість наукових матеріалів Українського науково-дослідного інституту проблем молоді, де вона працює старшим науковим співробітником Центру дослідження сім'ї.

Проблеми демографічної політики дисертант мала нагоду вивчати побуваючи на стажуванні у Німеччині, Польщі, Угорщині. Це суттєво, бо на сучасному етапі розвитку людської ци-

вілізації виділення демографічної політики у самостійний напрямок діяльності держави у країнах світу, як свідчить досвід, відображає особливості історичного розвитку країн, ускладнення структури суспільства і зростання в ньому суб'єктивної ролі сім'ї.

Отож кінцева мета зводиться до вирішення цілого ряду конкретних завдань, а саме:

-розглянути демографічну політику як об'єктивну умову розвитку суспільства;

-окреслити загальну методологію, уточнити понятійний апарат дослідження;

-дослідити основні проблеми суспільно-політичного розвитку, що спричинили демографічну кризу сучасного етапу розвитку української державності;

-проаналізувати головні напрямки демографічної політики українського суспільства щодо покращення основних демографічних показників та збереження генофонду нації;

-провести політологічний аналіз діяльності державних структур щодо соціально-економічних та юридичних норм забезпечення існування сім'ї як основної відтворюючої ланки суспільства;

-проаналізувати програмні та передвиборчі документи політичних партій України щодо соціального самопочуття української сім'ї;

-дослідити соціальне самопочуття молоді сім'ї в Україні, де найбільше зконцентровані прояви сучасної демографічної кризи.

Разом з тим, автор не претендує на вичерпний аналіз всіх проблем полікотворення щодо вирішення демографічних

проблем, оскільки ці проблеми є комплексними і залежать не тільки від вирішення політичних, соціально-економічних, але й інших глобальних проблем державотворення.

Хронологічні рамки дослідження - з часу набуття Україною незалежності та по сьогоднішній день (1991-серпень 1996 року). Обраний хронологічний період дає змогу простежити основні тенденції формування і здійснення державної демографічної політики в Україні впродовж часу, коли відбувалося становлення такої політики в Україні як у самостійній державі.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають принципи історизму та наукової об'єктивності, фундаментальні положення вітчизняних та зарубіжних історіософських, політологічних концепцій про закономірності функціонування, специфіку взаєморозвитку суспільства, сім'ї та народонаселення, загально-концептуальні основи української ідейної спадщини, а також об'єктивний, реалістичний підхід до аналізу конкретних історичних фактів та подій.

Дисертант використовує методи дослідження: системний та моделювання, що дасть можливість проаналізувати дільність існуючої політичної системи та суспільно-політичних структур щодо вирішення демографічних проблем та соціально-демографічну поведінку основної суспільної спільноти, яка відтворює населення та власне життя - сім'ї.

Наукова новизна дослідження визначається :

-зверненням до досить актуальної у науковому й суспільному плані теми;

-тим, що до недавнього часу праць політологів присвячених демографічній політиці - як одній із галузей політики, практично не було;

-автор намагатиметься провести політологічний аналіз демографічної політики суспільства та демографічної поведінки сім'ї в умовах розбудови української державності.

Дослідження матиме практичну значимість у тому, що основні його положення, узагальнення та висновки можуть стати у нагоді працівникам державних законодавчих та виконавчих структур. Їх можна буде використати при розробці навчальних програм і підручників з політології, соціології, демографії, для підготовки спеціальних курсів у вищих учбових закладах.

Доцільно згадати, що дисертант впродовж 1992-1994 років у складі робочих груп Кабінету Міністрів брав участь у розробці багатьох законів України щодо сімейно-шлюбних проблем, а у 1994-1996 брала участь у роботі тимчасових творчих колективів спеціалістів, які займалися вивченням сучасного стану молодого сім'ї в Україні.

На захист виносяться наступні положення.

1. Демографічна політика є не що інше, як системна діяльність держави у відносинах з особистістю, соціальними інститутами, в першу чергу з сім'єю, і здійснюється у законодавчій, виконавчій, судовій сферах з метою створення відповідних соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення сім'ї, збереження і розвитку її відтворювального та виховного потенціалу.

2. Сучасна демографічна криза в країні зумовлена трьома групами факторів:

-загальносвітовими тенденціями зниження народжуваності, а також довгостороковими та специфічними для України тенденціями зростання смертності, скороченням тривалості життя і

погіршенням генофонду населення:

-скороченням частки населення дітородного віку і зростанням кількості осіб старших за працездатний вік;

-різко негативним впливом сучасних соціально-економічної і політичної кризи на процеси народжуваності, смертності, шлюбності, розірвання шлюбів.

3. Розробка чіткої демографічної політики України має відповідати рекомендаціям у царині демографічної політики, які передбачаються у Всесвітньому плані дій щодо народонаселення, який прийнятий ООН.

4. Аналіз стану, тенденцій демографічних процесів та їх причин підкреслює необхідність розробки та реалізації спеціальної демографічної політики на період кризи з метою мінімізації наслідків соціально-економічної кризи для сім'ї та суспільства.

5. Державна демографічна політика лише тоді може бути результативною, як в інтересах громадянського суспільства так і держави, коли вона виділяється як специфічний, пріоритетний напрямок у діяльності як самої держави, так і всіх її органів і структур та здійснюється в інтересах як особистості, так і суспільства загалом.

6. Об'єктивним і суб'єктивним фактором державної демографічної політики, обов'язковою умовою поступального розвитку українського суспільства є сім'я, бо саме через сім'ю, врахування її інтересів, держава, її інститути і можуть максимально сприяти вирішенню життєво важливих для громадянського суспільства проблем відтворення власного народу, збереження духовного потенціалу, генофонду, української ментальності.

Наукова апробація дисертації проводилася в Одеському державному університеті, в Українському науково-дослідному інституті проблем молоді. Результати роботи автора над політологічними проблемами демографічного розвитку населення України викладені у публікаціях, серед яких є наукові, науково-популярні статті. Узагальнюючою стала колективна монографія "Молода сім'я України".

Основні положення та висновки дисертаційної роботи були викладені автором:

-у колективній монографії "Молода сім'я України", К., 1996.

-на конференціях "Молода сім'я у кризовому соціумі" (Київ 1992р), "Сотрудничество между Востоком и Западом в области работы с молодежью" (Київ 1994), "Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики" (Київ 1995р).

-у науково-методичних збірниках "Социальные службы для молодежи". -К., вип. 2, 1992. "Молоде покоління нової України". -К., 1995, "Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання". -К., вип. 4, 1995.

-у виступах на радіо, у періодичній пресі; -під час проведення курсів підвищення кваліфікації працівників органів у справах молоді державної виконавчої влади.

Публікації та інші наукові доробки по темі дисертації отримали позитивні рецензії й відгуки.

СТРУКТУРА ТА КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Структура дисертації охоплює вступ, чотири розділи, висновки, перелік бібліографічних посилань та список використаних джерел та літератури.

У першому розділі "Теоретико-методологічні аспекти дос-

лідження" аналізуються життєсутнісні засади полікотворення, даються визначення понять "демографічна політика", "сім'я", "сімейна політика", обгрутовується методологія підходів до вивчення демографічної політики на міждисциплінарному рівні та як політологічної проблеми.

Проаналізувавши основні підходи, визначення, що існують у науковців стосовно демографічної політики та її складових, дисертант вважає, що опрацювання цього досить складного соціального явища не можливе без поєднання політичного, соціологічного та суто демографічного підходу.

Досвід теоретико-методологічного, соціально-філософського та етичного дослідження демографічних проблем дозволив вченим розпочати комплексне вивчення сім'ї, як соціального інституту, основним завданням якого є фізичне та духовне відтворення народонаселення. Зважаючи на ці обставини, дослідники можуть обирати в якості об'єкту аналізу сім'ю як унікальну діалектичну цілісність. Нашу увагу сім'я привертає головним чином як соціальний інститут, розвиток якого залежить від загальних соціально-політичних закономірностей, та через який, в основному, реалізується демографічна політика держави та суспільства.

Обгрутовуючи необхідність розробки в Україні спеціальної галузі політики - сімейної, дисертант виходив з того, що сім'я модернізується і що цей процес не обмежується окремими змінами у сімейному житті людей, а приводить до кардинальної зміни історичного типу сім'ї. Ці обставини вимагають, аби змінилася не тільки і не стільки сім'я, але і домінуюче в суспільстві ставлення до сім'ї, аби відбулася взаємна адаптація сім'ї, яка оновлюється, та інших соціальних інститу-

тів, з якими сім'я взаємодіє. Стратегічні завдання сімейної політики повинні бути пов'язані, перш за все, з історичними цілями. Власно, вона для того і потрібна як самостійний вид соціальної політики, щоб досягнути консенсусу між характеристиками сім'ї, яка весь час змінюється, і не встигаючими за цими змінами умовами життя, соціальними нормами та інститутами.

Дисертант вважає за необхідне під час розробки концепції сімейної політики в Україні враховувати наступне:

-протягом останніх десятиліть сім'я як інститут суспільства, розвивалася за своїми законам, а суспільні інститути, соціальні норми, громадська думка виявилися неготовими до сприйняття цих змін. Потенціал, який закладений у новій організації приватного життя людей, виявився нереалізованим. Як результат такого становища зростала напруга як у сім'ї, так і у суспільстві, загострювався конфлікт між поколіннями, зростали кризові явища у сім'ї, а разом з цим все суспільство наближалось до соціальної кризи;

-не можна будувати концепцію сімейної політики зважаючи тільки на долі окремих сімей. До сьогодні в Україні існували й існують елементи сімейної політики такого типу, коли проблеми сім'ї сприймаються, перш за все, як побутові, а тому і існуюче законодавство передбачає лише надання фінансової допомоги нужденним сім'ям;

-сімейна політика має бути широкою та гнучкою, базуватися на розумінні процесів, які відбуваються з сім'єю, та аналізі процесів характерних для сім'ї як інституту суспільства.

Головними принципами сімейної політики суспільства, які

врахують об'єктивний зміст процесів, що відбуваються з сім'єю, і нададуть можливість співставляти заходи політики з системою основних цінностей суспільства, мають бути: суверенітет сім'ї й особистості, принцип розрахунку на власні сили, принцип соціальної захищеності сім'ї, принцип розширення свободи вибору, принцип диференційованості і регіоналізації політики.

Виходячи з вищезначеного, дисертант намагається основну увагу зконцентрувати на тих проблемах сім'ї, які характеризують її як суспільне явище, що займає окреме місце у системі суспільних відношень, у соціальній структурі суспільства і відіграє важливу роль у суспільному житті, оскільки тісно пов'язане з суспільством і державою.

Другий розділ "Політика державних інститутів влади щодо вирішення демографічних проблем (політико-правовий аспект)" присвячений аналізу законотворчої та практичної діяльності держави щодо вирішення демографічних проблем сучасного етапу розвитку державності України.

Грунтовні положення, на яких має базуватися державна демографічна політика в Україні, закріплені, насамперед, у Конституції. А саме: право населення на достатній життєвий рівень, захист від безробіття, на належний рівень здоров'я, на захист материнства та дитинства, на соціально зорієнтовану сімейну політику суспільства.

Попри соціальні, економічні та політичні труднощі в Україні, нині вже має місце формування та реалізація якісно нової демографічної політики, що базується саме на новій законодавчій основі. Правові норми, що напрацьовані за часів незалежності, діють на підставі принципу розподілення коштів

державного бюджету, які виділені на реалізацію державної демографічної політики в Україні. Основним ланцюгом цієї політики є підтримка малозабезпечених сімей. Безперечно, така діяльність під час трансформаційних процесів та поглиблення соціально-економічної кризи є життєвонеобхідною.

Проаналізувавши ефективність діючих юридичних норм, вважаємо, що подолання депопуляції за допомогою дорогих заходів, спрямованих на "стимулювання" народжуваності, в умовах економічної стагнації, а тим більше падіння, без переходу на більш високий рівень продуктивності праці, неможливе. Допомога на дітей, що виділяється сім'ям, має короточасний ефект і не змінює загальної несприятливої демографічної ситуації навіть у некризових умовах.

На наш погляд, чи не єдиним законом України, який сприяє створенню умов для нормальної життєдіяльності сімей, перш за все молодих, є Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні". Ним передбачається надання пільгових довгострокових кредитів молодим сім'ям з метою забезпечення їх потреб у придбанні житла, товарів довгострокового користування тощо. Повернення цих кредитів тісно пов'язане з дітородною ситуацією в цій сім'ї - чим більше дітей має молода сім'я, тим менше стає сума кредиту, який необхідно повернути.

Прогресивність цієї юридичної норми полягає в тому, що, по-перше, молоді сім'ї мають право на кредитування своїх першочергових потреб для створення нормальних умов життя і уникнення вимушеної залежності від батьківської сім'ї, а по-друге, це право стимулює дітонародження молодих сімей, що кінче необхідно суспільству. Подібні заходи демографічної

політики щодо молодих і не тільки молодих сімей мають велику результативність у розвинутих країнах.

Значною подією щодо реалізації демографічної політики в Україні стало створення Міністерства України у справах сім'ї та молоді на підставі Указу Президента від 26 липня 1996 року. Таким чином, в Україні розпочинається процес створення спеціальних державних структур, які мають за мету практичну реалізацію демографічної політики.

Гострота демографічної ситуації вимагає посилення обґрунтованості стратегії і тактики демографічної політики, її конкретних напрямків і заходів. Під час соціально-економічної та політичної кризи особливо актуальним стає питання про співвідношення різних напрямків демографічної політики. Заходи демографічної політики, які спрямовані на подолання депопуляції і поліпшення якості населення, мали б бути комплексними.

Поліпшення демографічної ситуації, звичайно, слід пов'язувати з виходом із соціально-економічної кризи. Але подолання кризових явищ у відтворенні населення буде тим успішнішим, чим скоріше буде взятий на озброєння науково обґрунтований підхід до поліпшення умов життя населення, а значить і умов його відтворення. Це поліпшення має бути найважливішою метою перебудови суверенної держави і проведення соціально-економічних реформ. Відсунення на задній план у роботі керівних органів проблем відтворення населення і, зокрема, його відтворення як суб'єкта державотворення, свідчить про недооцінку демографічного фактору в процесі розбудови української державності. Якщо в найближчому майбутньому не будуть знайдені оптимальні шляхи зміни на краще демографічної

ситуації, може бути перейдена та межа, за якою не буде підстав для надії на сприятливі демографічні перспективи української держави.

Третій розділ "Соціально-демографічні проблеми в програмних документах політичних партій України" присвячений аналізу програмних документів політичних партій, які утворилися на терені незалежної України.

Предметний аналіз, вивчення характеру демографічної політики нових політичних сил може бути здійснений, по-перше, у разі вивчення характеру і особливостей самих партій, рухів, організацій, а також їх програмних документів та статутів, по-друге, у разі детального аналізу поточної діяльності цих сил.

У перші роки багатопартійності далеко не всі партії мали хоча б декларовану мету вирішення проблем демографічної політики у різних її проявах. Досить часто політичні партії та рухи використовували труднощі, які переживає народ, у вузькопартійних цілях та у міжпартійній боротьбі. У той же час практично всі існуючі у політичному спектрі України суб'єкти визнавали і проголошували істину, що розбудова держави та суспільства повинна починатися з відродження особистості, сім'ї, родини.

В основному всі партії, незалежно від їх політичного спрямування розглядають сім'ю, перш за все, як виховну структуру суспільства, основна мета якої - виховання молодого покоління та зберігання національної ментальності українського народу, оскільки об'єктивно українська ментальність багато в чому формувалася під впливом української родини.

Серед партій лівої орієнтації найбільш детально викла-

дені завдання демографічного спрямування у Програмі Соціалістичної партії України, де сказано: "Здоровий і забезпечений побут трудящих партія розглядає як необхідну умову гуманізації сім'ї як головної соціальної структури суспільства. Політика сім'ї при соціалізмі має бути поставлена на державний рівень, ґрунтуватися на високорозвинутій системі побутового обслуговування, всієї економіки."

Політичні партії націонал-радикального та націонал-демократичного спрямування основним завданням демографічної політики в Україні вбачають у запобіганні вимиранню слов'янських народів. Так, Партія слов'янської єдності України домагається прийняття комплексу заходів щодо запобігання вимиранню слов'янських народів.

Досить комплексними, поміркованими та практично значущими є програмні вимоги щодо демографічної політики та її складової- сімейної політики, які сформульовані партіями ліберального спрямування.

Разом з тим, лише в поодиноких випадках крім декларативних заяв програмні документи партій включають практичні заходи щодо розробки та реалізації окремих проблем демографічного спрямування.

Незважаючи на те, що демографічні та сімейні проблеми досить лаконічно викладені в програмних документах основного загалу політичних партій, ці політичні гасла набувають більш сильного розголосу і значно активізуються напередодні і впродовж виборчих кампаній.

Розглядаючи проблему демографічної політики політичних партій в Україні, звернемо увагу на такі особливості. Важливо зауважити, що гострота демографічних проблем суттєво не

позначилась на фіксації відповідних вимог у партійних документах політичних партій. Таким чином, можна лише умовно вважати відображенням демографічної політики ті програмні положення громадських об'єднань, що стосуються загальних проблем соціального захисту, виховання, освіти, культури, охорони здоров'я тощо.

На підґрунті розбудови демократії в Україні виникла велика кількість всеукраїнських громадських організацій і благодійних фондів, основною метою діяльності яких є різні аспекти демографічного розвитку України.

Ігнорування окремими політичними партіями демографічних проблем має своє пояснення. По-перше, партії дуже часто використовують демографічний чинник з кон'юктурних міркувань, який легко використати у власних інтересах. По-друге, свідоме обминання питань демографічного розвитку в програмних документах політичних партій, відбиває максималізм їх позицій, бо вирішення будь-яких проблем демографічного розвитку можливе лише за умови вирішення загальних проблем суспільства.

У четвертому розділі "Молода сім'я України як об'єкт демографічної політики" дисертант аналізує проблеми життєдіяльності молодих сімей у період їх створення та становлення.

Підвищений інтерес до молоді сім'ї як вчених, так і суспільства взагалі, пов'язаний, в першу чергу, з тим, що молоді сім'ї у своїх характеристиках фокусують багато, якщо не всі, соціальні та демографічні проблеми сім'ї, як такої.

Проблеми формування і створення нормальних умов для життя молоді сім'ї тісно пов'язані з проблемами соціалізації молоді взагалі. Тому вони мають комплексний характер і повинні розглядатися не ізольовано, а в погодженні

з усім діапазоном молодіжних проблем. А це вимагає розробки такої системи молодіжної і всієї соціальної політики, в якій сім'я взагалі, та молода сім'я зокрема, розглядалися б як один із головних суб'єктів і об'єктів цієї політики.

Таким чином, орієнтація на ринкову економіку автоматично приводить до структурної переорієнтації шлюбно-сімейних стосунків у бік підвищення значущості сім'ї, особливо на ранніх стадіях її розвитку.

Нові умови не тільки породжують проблеми у функціонуванні молоді сім'ї, вони також небезпечні зниженням потенційних можливостей для нормалізації вибору, для створення можливості жінкам поєднувати професійну зайнятість з материнством.

У сучасних екстремальних умовах життя в Україні ситуація у шлюбно-сімейних процесах може бути оцінена як надзвичайно незадовільна, про що свідчать результати багатьох соціологічних опитувань молоді та молодих сімей, які проводив Український науково-дослідний інститут проблем молоді за участі дисертанта.

Матеріальне становище молоді сім'ї довгий час не зазнає істотних змін в бік покращення. Зростає поширення вимушеного утримання. У таких соціально-економічних умовах важко говорити про збільшення народжуваності та нормалізацію режиму шлюбності без прийняття кардинальних законодавчих актів на державному рівні.

Значної корекції зазнає репродуктивна поведінка молоді сім'ї: за умови орієнтації більшості молодят на дводітну сім'ю, все ж переважають серед молодих одnodітні сім'ї. Найважливішими причинами, через які молодята відкладають народ-

ження першої дитини, є відсутність продуманої державної політики щодо підтримки сім'ї та загальні матеріально-економічні проблеми.

Практично всі сім'ї, які мають двоє і більше дітей, визначили матеріальний стан своєї сім'ї нижчим за середній. Такі економічні обставини функціонування сім'ї приводять до стійкої орієнтації на малодітну сім'ю.

Серед причин, які мають вирішальний та значний вплив на майбутнє молоді родини, молодята визначили такі як зростання цін, загроза безробіття, екологічну ситуацію, загрозу злидарювання.

У висновках узагальнено основні підсумки дисертаційного дослідження, сформульовані висновки та запропоновано певні практичні рекомендації щодо формування демографічної політики в сучасній Україні.

СПИСОК ОСНОВНИХ

ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ДИСЕРТАНТА

Монографії:

Молода сім'я України 90-х. -К.: А. Л. Д., -1996. -104с.
(у співавторстві, С.83-101).

Брошури:

1. Молоде покоління нової України. -К.: А. Л. Д. -1995. -96с.
(у співавторстві).

Статті:

1. Проблеми комплексного вивчення сім'ї та побудова моделі репродуктивної поведінки //Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. Збірник наукових публікацій Українського науково-дослідного інституту проблем молоді. Вип. четвертий. - К.: А. Л. Д. - 1995. -С.77-83.

2. Соціально-економічні проблеми молоді сім'ї в сучасних умовах // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. Збірник наукових публікацій Українського науково-дослідного інституту проблем молоді. Вип. четвертий. - К.: А. Л. Д. - 1995. - С. 91-95.

3. Методика вивчення репродуктивних орієнтацій і репродуктивної поведінки молодого подружжя (за матеріалами лонгitudного дослідження "Молода сім'я України") // Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 11-13 жовтня 1995 р. - К.: А. Л. Д. - 1996. - С. 146-147.

4. Молода сім'я. Яка вона? // Сім'я. Масовий журнал. - 1996. - №1. - С. 6-8.

5. Щодо концепції сімейної політики в Україні. // Взгляд в будущее: молодежь, общество, цивилизация. Материалы международной научной конференции, Одесса 17-19 июня 1996 г. - Одесса, 1996. - С. 131-132.

6. Соціальні орієнтації сімейної молоді (за матеріалами соціологічного опитування "Голос молоді" у травні 1995 року). // Константи, - 1996, - №1(4). - С. 77-81.

ВОЛЬНЕЦ Л. С. Демографическая политика Украины в период становления государственности .

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 - политические институты и процессы. Одесский государственный университет им. И. И. Мечникова. Одесса, 1996.

В диссертации исследуются основные проблемы формирования и реализации демографической политики в Украине, анали-

зируются основные тенденции построения демографической политики украинского общества с целью улучшения основных демографических показателей и сохранения генофонда нации, проводится политологический анализ деятельности государственных структур, партий и общественных организаций направленной на решение демографических проблем общества. Особое внимание уделяется анализу социального самочувствия молодой семьи.

L.S. VOLYNETS "Demographic Policy in Ukraine in the Period of State Making"

The dissertation is submitted for the Candidat degree in political sciences. Speciality 23. 00 02 - Political institues and Processes. Odessa State University after I.I. Mechnikov, Odessa, 1996.

The dissertation outlines and investigates the main problems of demographic policy formation and realization in Ukraine and provides detailed analysis of the main tendencies of the demographic policy development that is aimed at improving the general demographical situation and preservation of the nation gene rerserve. The activites of state structures, political parties and public organizations aimed at acute demographic problems solution is analysed in politological aspect. A special attention is paid to examination of youth family social feelings.

Ключові слова: демографічна політика, молода сім'я, державотворення, розбудова державності.

Подписано к печати 23.12.96. Формат 60x90 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная. Усл. печ. л. 1, 74.
Физ. печ. л. 1, 89. Тираж 100. Заказ 2495.
Ул. Суворова, 4/6. КОС.

438814

AV 36.595